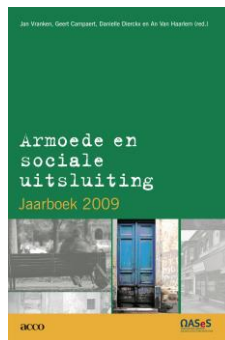
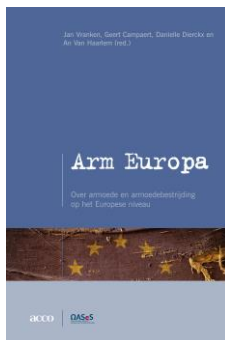

Persconferentie
Donderdag 3 december 2009 om 10u
Hof van Liere vergaderzaal – Prinsstraat 13
Stadscampus

Ter gelegenheid van de publicatie van

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING.
JAARBOEK 2009
&
ARM EUROPA

Redactie

JAN VRANKEN
GEERT CAMPAERT
DANIELLE DIERCKX
AN VAN HAARLEM

Nr. 12 en 13 in de Reeks
Sociale InZichten,

Uitgeverij ACCO,
Leuven/Voorburg

Universiteit Antwerpen - Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

OASes (Centrum Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad)

- De Meerminne, St-Jacobstraat 2, 2000 Antwerpen

Tel 03-265 53 53 Fax 03-265 57 99

<http://www.oases.be>

Drie uitdagingen uit het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting

De economische crisis en zijn gevolgen aanpakken

De financiële kant van de economische crisis mag dan al voorbij lijken, bij vele mensen zullen de gevolgen op het dagelijkse leven nog lang nazinderen. Zo blijft de vernietiging van jobs voortduren. Vooral voor mensen uit de kwetsbaarste groepen is dit pijnlijk; ze zijn slachtoffers van de *'last in, first out'*-logica en komen zo (terug) in de armoede terecht. Ook het aantal mensen dat een beroep doet op het leefloon zit opnieuw in stijgende lijn.

De schuldproblematiek dreigt door de toenemende werkloosheid nu ook de middenklasse harder te treffen. Nieuw onderzoek van OASes toonde bovendien aan dat de huidige activeringsinitiatieven vaak niet succesvol zijn: slechts bij 20% van de geactiveerde OCMW-cliënten leidt het traject uiteindelijk tot een duurzame tewerkstelling.

Gepensioneerde vrouwen een leefbaar pensioen garanderen

Onze sociale zekerheid is nog te sterk afgesteld op een 'standaardlevensloop', waardoor er problemen opduiken voor wie daarvan afwijkt. We stellen vast dat vooral vrouwen moeten rondkomen met een (zeer) laag pensioen. Het mediaanpensioen van gehuwde vrouwen ligt op € 607 (tegenover € 1.320 bij gehuwde mannen), wat hen sterk inkomensafhankelijk maakt van hun man. Bij de alleenstaande vrouwen vult meer dan één op vijf (22%) het pensioen aan met een Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO). Opvallend is ook dat de tweedepensioenpijler er nauwelijks in slaagt om het inkomen van vrouwen boven de armoederisicogrens uit te tillen.

Naar een masterplan armoedebestrijding?

Dit jaar kreeg Vlaanderen een nieuwe regering voor de komende vijf jaar. Armoedebestrijding wordt in het regeerakkoord een topprioriteit genoemd. Dit zou zich moeten uiten in een integraal en inclusief beleid, gebaseerd op de 'doorbraken' die geformuleerd werden op het vijfde ViA-atelier, rond kwaliteitsvolle tewerkstelling, toegankelijke gezondheidszorg, betaalbare woningen, democratisering van het onderwijs. De komende maanden moet volop worden gewerkt aan een nieuw Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAP). We hopen dat met dit nieuwe VAP een stap vooruit wordt gezet in de richting van een echt masterplan armoedebestrijding.

Ook de samenwerking en afstemming tussen de verschillende beleidsniveaus is cruciaal voor een effectief armoedebestrijdingsbeleid; het Belgische EU-voorzitterschap tijdens de tweede helft van het Europees Jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting (2010) biedt daartoe een unieke kans. De verwachtingen zijn hooggespannen omtrent de drie armoedebestrijdingsprioriteiten: de bestrijding van kinderarmoede, van thuisloosheid en activering.

Twee uitdagingen uit Arm Europa

Het armoederisicopercentage in Europa varieert tussen 10% en 25%

De cijfers over armoede in Europa maken duidelijk dat armoede een reëel probleem is. Zoals verwacht scoren vooral de nieuwe lidstaten slecht op dit terrein. België situeert zich met haar 15% net onder het Europese gemiddelde van 17%. België scoort in Europese vergelijking opvallend slecht op de leefsituatie van kinderen. Van de 27 landen heeft ze het vijfde hoogste percentage van kinderen die opgroeien in werkloze huishoudens (12% tegenover 9,4% als Europees gemiddelde).

Gezondheids- en sociale diensten niet overlaten aan vrije marktwerking

Het is ondertussen duidelijk dat vele publieke basisdiensten – zoals onder andere energie en gezondheidsdiensten- in de toekomst (meer) aan de werking van de markt dreigen te worden blootgesteld. Dat levert heel wat gevaren op, zoals dat niet de beste, maar de goedkoopste bieder met de prijs gaat lopen of dat de bieder zich vooral met de minst risicorijke cliënten gaat bezig houden en de zwakkere gebruikers verwaarloost. De interne marktregels leggen het overheidsoptreden aan banden en beperken de keuzemogelijkheden voor de overheid. Bovendien neemt de politieke wil om een duidelijk juridisch kader te scheppen voor publieke diensten in het algemeen en voor gezondheids- en sociale diensten in het bijzonder, eerder af dan toe.

De Lissabon-strategie aanpassen om armoede beter te bestrijden

De huidige Lissabonstrategie zal er niet in slagen om tegen 2010 de armoede in de EU te doen dalen; dat is wel duidelijk. Een van de redenen is dat de focus op activering op zich niet volstaat om resultaat te boeken, als niet tegelijkertijd wordt geïnvesteerd in de competenties van mensen. De Lissabonstrategie wordt in 2010 geëvalueerd en moet worden bijgestuurd in de richting van meer investeringen in onderwijs en levenslang leren. Ook investeringen in (preventieve) gezondheidszorg en opvoedingsondersteuning kunnen hiertoe bijdragen. Op die manier kan de EU evolueren in de richting van een sociale investeringsstaat, die investeert in sociale cohesie voor de lange termijn. De aanbeveling van oktober 2008 over 'actieve inclusie' is voor zo'n alternatief een stevige basis.

Recente ontwikkelingen in beleid en feiten over armoede

In het Jaarboek hanteren we al langer een veelzijdige definitie van armoede, waarbij we armoede ruimer zien dan een tekort aan inkomen. We besteden ook aandacht aan de ontwikkelingen op andere vlakken, zoals arbeid, onderwijs, wonen, gezondheid. In wat volgt, bekijken we voor een paar domeinen telkens kort de huidige situatie en geven we een aantal uitdagingen voor de toekomst.

1. INKOMENSARMOEDE EN SCHULDENLAST

Inkomensarmoederisico. Een op tien Vlamingen (10,9%) moet leven van een inkomen dat onder de armoederisicogrens valt (60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen of € 878 per maand voor een alleenstaande en € 1.844 voor een gezin met twee kinderen). Voor heel België is dit 15,2%. Tegenover vorig jaar is dit een status-quo (EU – SILC 2007). De groepen met een hoog armoederisico zijn vooral alleenstaanden (21,7%), alleenstaande ouders (27,6%) en 65-plussers (22,3%). Eerste indicaties van de cijfers voor 2008 geven aan dat vooral het aantal mensen dat subjectief arm is (het gevoel heeft moeilijk rond te komen) is gestegen.

Stijgende schuldenlast. Vorig jaar brachten de sterke prijsstijgingen vooral de mensen met lage inkomens in de problemen. Ondertussen is die inflatie afgekoeld, maar zien we dat het aantal mensen dat in zware schuldenlast geraakt, blijft stijgen. Bij mensen die een beroep doen op schuldhulpverlening, werden tijdens het afgelopen jaar energieschulden en gezondheidsschulden vaker een oorzaak van problemen. Daarnaast blijven leningen op afbetaling en kredietopeningen een belangrijke oorzaak van schuldopbouw.

Uitdagingen voor overheden

Het welvaartsvast maken van de laagste uitkeringen en ze optrekken tot een behoorlijk niveau, blijft een van de belangrijkste uitdagingen. Op het huidige niveau volstaan ze niet om te voldoen aan de basisbehoeften. België heeft het thema minimuminkomensbescherming uitgeroepen tot één van haar prioriteiten tijdens het EU-voorzitterschap in 2010; zullen er ook beslissende stappen in België zelf worden gezet?

2. DE ARBEIDSMARKT

Stijgende werkloosheid. De arbeidsmarkt in Vlaanderen vertoont vanaf de tweede helft van 2008 een neerwaartse beweging en er zijn voorlopig weinig tekens dat die trend snel zal omslaan. De kwetsbaarste groepen (laaggeschoolden, allochtonen, ouderen) blijven (of worden opnieuw) werkloos; het valt af te wachten of zij mee kunnen profiteren van de heropleving van de arbeidsmarkt - wanneer die er komt.

Activering leidt vaak niet tot duurzame tewerkstelling. We onderzochten in dit Jaarboek de loopbanen van cliënten van het OCMW na het afsluiten van een activeringsmaatregel. Daaruit bleek dat slechts 20% van de cliënten in de jaren daarna in een duurzame loopbaan terecht kwamen. Van hen werkte ongeveer

63% voltijds, 32% deeltijds en 6% als zelfstandige. Vele cliënten (28%) kwam daarna echter terecht in een 'niet-duurzame' loopbaan van wisselende statuten (werkend, werkloos, leefloon).

Uitdagingen voor overheden

De nieuwe Vlaamse regering wil meer werk maken van een aangepast traject op maat voor elke werkloze. Daarbij moeten ook gepaste instrumenten worden ontwikkeld voor de begeleiding van werklozen die kampen met medische, mentale, psychische of psychiatrische problemen; die ontbreken momenteel nog. Daarnaast wordt het een uitdaging om deze doelstelling te verzoenen met een snellere matching van vacatures en werklozen, wat ook een doelstelling is van de nieuwe regering.

3. GELIJKE ONDERWIJSKANSEN

De rol van de school in de buurt. Een school is voor kinderen meer dan een plek waar ze iets kunnen leren. Uit onderzoek blijkt dat, vooral in buurten met een gebrek aan speelruimte thuis en in de buurt, de school een bredere rol moet opnemen. In achtergestelde buurten met vooral kinderen uit sociaaleconomisch zwakkere gezinnen is er meer nood aan georganiseerde activiteiten waarin de school een rol kan spelen. Vooral initiatieven die werken aan kansenbevordering en levenslang leren voor achtergestelde groepen en die een zinvolle vrijetijdsbesteding nastreven, zijn aangewezen.

Afstand speelt grotere rol in de keuze van een secundaire school bij kinderen uit sociaaleconomisch zwakkere gezinnen. Wanneer kinderen in achtergestelde buurten de dichtstbijzijnde scholen alleen BSO en TSO aanbieden, beperkt dit voor hen in de praktijk hun keuze.

Uitdagingen voor de overheden

Een gediversifieerd aanbod van secundaire scholen garanderen. Gezien het belang van het element fysieke afstand in de keuze van sociaaleconomisch zwakkere leerlingen, moet ook in achtergestelde buurten een voldoende gediversifieerd aanbod van secundaire scholen aanwezig zijn. Een gelijkaardige spreiding zal echter niet alle problemen oplossen, omdat ook andere factoren spelen bij de schoolkeuze. Soms kunnen ook kleine initiatieven hier een verschil maken, zoals een leraar die de leerlingen in de praktijk laat ervaren dat bepaalde trajecten naar verder gelegen scholen toch haalbaar zijn. Sensibilisering van leerkrachten daarover kan zo een positief effect hebben.

4. GEZONDHEID: DE ONGELIJKHEID BLIJFT

Gezondheidsongelijkheid neemt niet af. Wanneer we de resultaten van de opeenvolgende Gezondheidsenquêtes van de voorbije jaren onderzoeken, stellen we vast dat de verschillen in gezondheid tussen arm en rijk in de afgelopen tien jaar niet zijn afgenomen. Mensen onderaan de sociale ladder leven in slechtere gezondheid, hebben een ongezondere levensstijl en leven minder lang in goede gezondheid. De investeringen in gezondheidszorg en preventie van de voorbije jaren kunnen de ongelijkheden niet wegwerken; een fenomeen dat we overigens ook in andere landen aantreffen.

Uitdagingen voor overheden

Detecteren en slechten van drempels in de gezondheidszorg. Tot vandaag kennen we onvoldoende de mechanismen die ervoor zorgen dat de ongelijkheden in gezondheid hardnekkig blijven bestaan. Ook moeten er nog meer inspanningen worden geleverd opdat preventie-initiatieven ook de lagere sociaaleconomische klassen beter zouden bereiken.

ARM EUROPA

Omdat 2010 het Europees Jaar van de Bestrijding van Armoede en Sociale Uitsluiting is, besloten we dit jaar een apart boek hieraan te wijden: 'Arm Europa. Over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau'. In dit boek staan we stil bij de Open Coördinatiemethode (OCM), die de lidstaten op het domein sociale inclusie tot actie moet aanzetten. Verschillende bijdragen gaan na of deze methode tot resultaten heeft geleid en wat deze resultaten zijn. Ook de Lissabonstrategie wordt onder de loep genomen en we gaan na hoe die strategie moet worden aangepast om betere resultaten inzake armoedebestrijding te boeken. Het economische beleid heeft ontegensprekelijk ook een invloed op de armoede in de EU: zo tonen we aan dat economische instrumenten als het ESF in het verleden ook zijn gebruikt om een sociaal beleid te voeren en dat initiatieven om de vrije markt te bevorderen zoals de dienstenrichtlijn de armoedebestrijding kunnen tegenwerken. De drie prioriteiten inzake armoedebestrijding van het Belgisch voorzitterschap konden in dit boek ook niet ontbreken. Zo zijn er bijdragen over kinderarmoede, thuisloosheid en over hoe men tot algemene Europese normen inzake een minimale inkomensbescherming kan komen.

Enkele opmerkelijke cijfers

- 27,6% van de alleenstaande ouders met kinderen bevinden zich onder de armoederisicogrens (€ 878 per maand voor een alleenstaande)
- In 2008 waren er in Vlaanderen 60.234 dossiers van schuldhulpverlening en de wachtlijsten worden alsmaar langer
- Op het einde van het zesde leerjaar hebben al vier op tien leerlingen van buitenlandse herkomst minstens één jaar achterstand opgelopen
- Het aantal mensen zonder papieren in Brussel wordt geschat op 50.000 à 60.000
- De helft van de gehuwde vrouwen in België hebben een pensioeninkomen van minder dan € 607 per maand
- De armoederisicograad in de EU-lidstaten varieert tussen 10% en 25%.
- In 57% van de dossiers voor een aanvraag tot schuldhulpverlening kampt men met energieschulden
- Het aantal collectieve schuldenregelingen lag medio 2009 op 73.781 in België, een stijging met 14% tegenover eind 2007
- In Wallonië heeft 19,5% van de vrouwen tussen 25 en 34 jaar geen diploma hoger secundair onderwijs
- 20% van de actieve Brusselse bevolking leeft van een vervangings- of minimuminkomen
- Van de Vlaamse tweeënhalf- en driejarigen zit ongeveer 16% (nog) niet in de kleuterklas

DE STRUCTUUR VAN HET JAARBOEK ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

De 18de editie van het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting opent met een uitgebreid overzicht van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek en van de *beleidsontwikkelingen en recente cijfers* over armoede en sociale uitsluiting, anno 2009. In dit verkiezingsjaar blikken we terug op de voorbije Vlaamse legislatuur en kijken we vooruit op wat we de komende vijf jaar mogen verwachten. Dit jaar zoomen we in aparte bijdragen in op de situatie in Brussel en Wallonië.

Dit jaar werd het *themadeel* uitgewerkt tot een apart boek. Toch bundelden we een aantal specifieke topics in het tweede deel, onder de noemer *Capita Selecta*. Zo gingen we na hoe progressief ons belastingsstelsel eigenlijk is en wat de gevolgen zouden zijn indien dit wordt vervangen door een vlaktaks. Voor het eerst werd ook een longitudinale analyse uitgevoerd op activeringstrajecten van OCMW's om na te gaan in hoeverre die tot duurzame tewerkstelling leiden. Welke rol scholen al dan niet spelen in de buurt waarin ze zich bevinden en hoe de kinderen dit zelf ervaren, is het onderwerp van het volgende hoofdstuk. Daarna zoeken we een antwoord op de vraag of de gezondheidsongelijkheid de voorbije jaren is afgenomen of nog verder toeneemt. Voor het eerst kunnen we ook gegevens presenteren over de impact van milieuvervuiling op de gezondheid in Vlaanderen en in welke mate ook daar sociale ongelijkheid speelt. We gaan in dit deel ook na hoe een grondrecht op energie er in Vlaanderen zou kunnen uitzien en wat er nog nodig is om dit grondrecht te realiseren. Ten slotte staan we stil bij de pensioensituatie van vrouwen die een loopbaan achter de rug hebben en gaan we na in welke mate deze vrouwen een armoederisico lopen.

Ook dit jaar eindigen we met een becommentarieerd overzicht van de meest relevante *statistische gegevens* over armoede en andere vormen van sociale uitsluiting. Geactualiseerde gegevens in de periode tussen dit en het volgende Jaarboek vindt u op de OASeS-website (<http://www.oases.be>).

IV. MEER WETEN?

Het Jaarboek is een product van het 'Centrum Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad' (OASeS) van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Departement Sociologie van de Universiteit Antwerpen. Het wordt gefinancierd door de Vlaamse regering en uitgegeven door Acco (Leuven/Leusden).

Bij het verschijnen van het Jaarboek organiseren we op dinsdag 8 december op de Universiteit Antwerpen (stadscampus) een colloquium met als titel "Arm Europa" (zie bijgevoegde folder en www.oases.be).